

บทบาทครอบครัวในการพัฒนาคนสู่สังคม

รศ. ดร.พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์^๑

สังคมไทยต้องการ “คน” ที่มีคุณภาพ ตามพระราชดำริด้านทรัพยากรมนุษย์ในรัชกาลที่ ๙ จากการรวบรวมของไกรยุทธ ธีระยานันท์ (๒๕๓๑) ดังนี้

๑. ฉันทะวิริยะ หมายถึง ความรักในงานและพอใจในการศึกษาค้นคว้ามีจิตใจจดจ่อแน่วแน่มีความพากเพียร อดทนทำงานต่อเนื่องจนประสบความสำเร็จ

๒. มีความพยายามเข้มแข็งอดทนกล้าเผชิญทุกสิ่ง หมายถึงเมื่อมีวิริยะแล้วบุคคลต้องมีขันติและความเข้มแข็งอดทนเพื่อจะทำงานให้บรรลุผล

๓. มีความสุจริต หมายถึง บุคคลต้องมีความสุจริตยุติธรรม รักษาความถูกต้องและเป็นธรรม. ประพฤติดีประพฤติชอบ

๔. มีความกตัญญู หมายถึง บุคคลต้องมีความกตัญญู แต่ต้องคำนึงถึงความกตัญญูต่อประเทศชาติเป็นสำคัญที่สุด

๕. ความตั้งใจจริงและจริงจัง หมายถึง ในการทำงานต้องมีความตั้งใจที่ชัดเจนและจริงใจที่จะกระทำสิ่งนั้นนั้นเพื่อผล ประโยชน์ส่วนรวมความตั้งใจจริงจะขจัดความเกียจคร้านและความท้อแท้

๖. มีวินัยในการดำเนินชีวิต หมายถึง บุคคลต้องกำหนดวินัยที่ดีให้ตนเองรู้จักข่มใจบังคับใจตนให้มีระเบียบในการดำเนินชีวิต

๗. ดำรงความถูกต้องและยุติธรรม หมายถึง บุคคลต้องมีจิตใจที่ยึดถือความถูกต้องและยุติธรรม. ถ้าคนมีความถูกต้องในจิตใจก็จะสามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมได้

๘. มีความเมตตาและเสียสละเพื่อส่วนรวม หมายถึงบุคคลพร้อมที่จะเห็นผู้อื่นมีความสุข มุ่งดีมุ่งเจริญต่อผู้อื่นและช่วยเหลือให้ผู้อื่นสามารถที่จะช่วยตัวเองได้ต่อไปเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

๙. มีความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน หมายถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลกันนั้นเป็นพื้นฐานสำหรับการเกิดความสามัคคีพร้อมเพรียงในส่วนรวม

ในประเทศที่พัฒนาแล้ว ทั้งในทวีปอื่นและทวีปเอเชีย หัวใจสำคัญของการพัฒนาคือ “คุณภาพคน” หากคนด้อยคุณภาพโอกาสในการจะพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมจะเป็นไปได้ยาก การพัฒนา “คน” นั้น ต้องเริ่มจากสถาบันต่าง ๆ ทางสังคมต้องตระหนักถึงความรับผิดชอบในบทบาทและหน้าที่ของแต่ละสถาบัน ซึ่งได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา ชุมชนและองค์กรต่าง ๆ ในสังคม

หน่วยที่เล็กที่สุดและสำคัญที่สุดสำหรับการพัฒนามนุษย์คือครอบครัวครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการฟุ่มเฟือการเริ่มต้นชีวิตของมนุษย์ ฉะนั้นบทบาทและหน้าที่ของครอบครัวที่มีต่อการพัฒนามนุษย์ต้องเริ่ม

^๑ กรรมการในคณะกรรมการศึกษาและพัฒนาความรู้ทางจิตวิทยาและสังคม

ราชบัณฑิต ประเภทวิชาจิตวิทยา สาขาวิชาจิตวิทยาพัฒนาการ สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง

บรรยายในการประชุมของคณะกรรมการศึกษาและพัฒนาความรู้ทางจิตวิทยาและสังคม เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

ณ ห้องประชุมศูนย์ให้บริการปรึกษา ชั้น ๕ สำนักงานราชบัณฑิตยสภา

ตั้งแต่ก่อนการปฏิสนธิของบุคคล การเริ่มสร้างครอบครัวเริ่มจากการเลือกคู่ครอง การเลือกคู่ครองต้องใช้ทั้งสติปัญญามิใช่ใช้แต่อารมณ์ความรู้สึกเพราะคนที่จะมาเป็นคู่ครองเราจะต้องเป็นบิดาหรือมารดาของเด็กที่จะเกิดขึ้นในครอบครัวในอนาคต ฉะนั้นการเลือกคู่ครองจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งตามที่ได้เคยบรรยายไว้แล้ว

การเลือกคู่ครองนั้นเป็นเรื่องที่บุคคลต้องเอาใจใส่อย่างจริงจังเพราะผลลัพธ์ของการเลือกนั้นจะส่งไปตลอดจนชั่วชีวิต การสร้างครอบครัวต้องอาศัยความละเอียดอ่อนการเตรียมตัวความพร้อมและปัจจัยหลายอย่าง ชีวิตสมรสจะประสบความสำเร็จได้สิ่งสำคัญที่สุดก็คือตัวคู่สมรสเอง สาเหตุของการสมรสอาจมาได้จากหลายปัจจัยได้ ตัวคู่สมรสเองความรู้สึกรัก สถานภาพทางเศรษฐกิจ ความคาดหวังของสังคมหรือเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง

ในการเลือกคู่ครองต้องพิจารณาทั้งจากตัวคู่สมรสเองและภูมิหลังของครอบครัวคู่สมรสในปัจจัยตัวคู่สมรสเองอาจจะต้องพิจารณาตั้งแต่รูปร่างหน้าตา นิสัย ภาวะทางอารมณ์ ความสนใจและรสนิยมที่สอดคล้อง

เมื่อสร้างครอบครัวแล้วควรอยู่ร่วมกันด้วยการแต่งงานลักษณะแบบเปิดซึ่งหมายถึงทั้งสองฝ่ายเมื่อตกลงชีวิตร่วมกันแล้วต้องแสดงตัวจริงของตนซึ่งกันและกันให้แลเห็นไม่ปิดบังซ่อนเร้น เพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งจะได้เรียนรู้ลักษณะนิสัยของอีกฝ่ายหนึ่ง พร้อมทั้งมีการเคารพในสิทธิซึ่งกันและกัน ปฏิบัติต่อกันด้วยภราดรภาพ. การแต่งงานแบบเปิดจะมีลักษณะเช่นนี้ คู่สมรสก็จะรู้จักตัวจริงของกันและสามารถรู้ได้ว่าจะปรับตัวก็หากันได้หรือไม่ สถาบันครอบครัวก็จะมีคามเข้มแข็งและมั่นคง การแต่งงานหากขาดความจริงใจต่อกันก็ยากที่จะดำเนินไปได้อย่างสันติสุข ทั้งคู่ก็จะว่าวุ่น มีความคับข้องใจ บั่นทอนสุขภาพซึ่งกันและกันอาจจะนำครอบครัวให้ขาดความมั่นคงและทำให้เกิดความแตกแยกได้

ครอบครัวทุกครอบครัวทุกยุคทุกสมัยเปรียบเสมือนต้นไม้ที่เติบโตจากรากแก้ว ครอบครัวแบ่งเป็นสามรูปแบบใหญ่ ๆ ได้แก่ ๑. ครอบครัวขยายที่มีปู่ย่าตายายญาติพี่น้องอยู่รวมกัน ครอบครัว ๒. ครอบครัวเดี่ยวคือครอบครัวที่มีชายหรือหญิงเป็นหัวหน้าครอบครัวและมีคู่สมรสและลูกหลานอยู่ในครอบครัว. ๓. ครอบครัวกลุ่มคือครอบครัวที่จะอยู่ร่วมกันมากกว่าหนึ่งครอบครัวร่วมกันเป็นกลุ่มครอบครัวเช่นครอบครัวของชาวยิปซี ครอบครัวคิบบูซ (Kibbutz) ชุมชนในประเทศอิสราเอล

ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว

ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกครอบครัวทุกรูปแบบอยู่ในขั้นพื้นฐาน ๓ ประการคือ

๑. ความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นผูกพันระหว่างแม่กับลูกเมื่อลูกอยู่ในวัยเยาว์

๒ ครอบครัวทุกรูปแบบมีการพัฒนาครอบครัวอย่างเป็นขั้นตอนและมีระบบ

๓. ครอบครัวทุกรูปแบบมีหน้าที่หลัก ๔ ประการที่ต้องรับผิดชอบร่วมกันระหว่างสมาชิกของครอบครัวและหัวหน้าครอบครัวคือ ๑ สร้างสรรค์สมาชิกใหม่ ๒ วางแนวปฏิบัติ ๓ มอบหมายบทบาทในฐานะสมาชิกในครอบครัว ๔ แบ่งปันหน้าที่ความรับผิดชอบในครอบครัว

หน้าที่หลักของครอบครัวในการพัฒนามนุษย์ คือ

๑. ครอบครัวมีหน้าที่ให้ความรักสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างแม่กับทารกและทารกกับบิดาให้ความอบอุ่นแก่ทารกในการพัฒนาความรักแรกเริ่มในชีวิตทารก

๒. มีหน้าที่ในการให้การศึกษา ในสมัยแรกเริ่มบิดามารดาจะเป็นผู้สอนให้ลูกอ่านเขียนในบ้าน แต่ในปัจจุบันเด็กจะใช้เวลาในโรงเรียนมากกว่าอยู่บ้านบิดามารดาต้องมีหน้าที่สรรหาโรงเรียนที่มีคุณภาพให้กับบุตรธิดา

๓. หน้าที่ทางศาสนาบิดามารดาเป็นผู้ปลูกฝังค่านิยมและความเชื่อพื้นฐานต่าง ๆ เด็กจะได้รับการเรียนรู้จากครอบครัวตลอดจนคุณธรรมจริยธรรมจะถูกปลูกฝังโดยครอบครัว

๔. หน้าที่ด้านปกป้องสวัสดิภาพ หน้าที่สำคัญของครอบครัวที่จะละเลยไม่ได้คือหน้าที่ดูแลปกป้องสวัสดิภาพของสมาชิกในครอบครัวตั้งแต่การดูแลสุขภาพเบื้องต้นไปจนถึงการสอนให้ปกป้องตัวเองจากภัยอันตรายต่าง ๆ

๕. หน้าที่ด้านเศรษฐกิจ ด้วยปัญหาของเศรษฐกิจในปัจจุบันมีสาเหตุจากปัญหาการแก่งแย่งชิงดีแย่งกันทางเศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง ครอบครัวต้องสอนให้อดออม สอนให้มีวินัยทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตในสังคม

๖. หน้าที่ด้านสันตนาการ สันตนาการเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิตในครอบครัวปัจจุบันเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวบำบัดความเครียดที่อาจเกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ครอบครัวโดยหัวหน้าครอบครัวและสมาชิกต้องร่วมกันจัดกิจกรรมสันตนาการให้ครอบครัว

๗. หน้าที่ทางชีววิทยา ครอบครัวมีหน้าที่สืบต่อเผ่าพันธุ์ของมนุษย์และมีหน้าที่ทำให้กำเนิดทารกขึ้นเพื่อมนุษย์สามารถจะสืบเผ่าพันธุ์ต่อไปได้ ฉะนั้นครอบครัวจึงต้องจัดให้มีการให้ความรู้กับบุตรธิดาในวัยรุ่นหรือวัยเจริญพันธุ์เกี่ยวกับเพศศึกษาและความรู้อื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการที่จะสร้างชีวิตครอบครัวที่ดีต่อไป

๘. หน้าที่เป็นแบบอย่าง บิดามารดาต้องเป็นแบบอย่างด้านความประพฤติที่ถูกต้องดีงามมีคุณธรรมและจริยธรรม มิใช่แค่สอนแต่ต้องปฏิบัติให้ดูเยาวชนจะเรียนรู้จากการปฏิบัติมากกว่าการสอนด้วยวาจา การสร้างบุคลิกลักษณะที่ถูกต้องมีความรับผิดชอบและมีคุณธรรมในสังคมจะเกิดขึ้นได้ต้องเกิดจากตัวแบบที่ดีที่มาจากครอบครัวนั่นเอง

นอกเหนือจากหน้าที่ทั้ง ๘ ประการของครอบครัวแล้วครอบครัวยังต้องมีความรับผิดชอบที่จะต้องรู้วิธีการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีคุณภาพสู่สังคม ให้เด็กได้ตระหนักรู้ศักยภาพของตนเองดังที่ได้เคยกล่าวไว้ในเรื่องของการพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนสู่สังคมจากครอบครัว การพัฒนาเด็กและเยาวชนนั้นต้องกระทำเป็นขั้นตอน ๔ Dsดังต่อไปนี้

D ที่ ๑ คือ Dream ต้องวาดฝันมองให้เห็นว่าเราต้องการเยาวชนที่เติบโตในสังคมไทยนั้นควรมีลักษณะเช่นใด

D ที่ ๒ คือ Design ต้องวางแผน คือวางกลยุทธ์ และกระบวนการในการพัฒนาเด็กให้ชัดเจนเพื่อให้เกิดศักยภาพเบื้องต้นของเด็กทั้งด้าน ร่างกาย สติปัญญาอารมณ์และบุคลิกภาพ

D ที่ ๓ คือ Dare กล้าทำตามแผน

ผู้เป็นบิดามารดาเมื่อได้วางแผนแล้วต้องมีพลังกล้าที่จะปฏิบัติให้เกิดตามแผนที่วางไว้ความกล้าเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ลงมือกระทำตามแผนที่วางไว้ได้

D ที่ ๔ คือ Do ทำคือการลงมือกระทำ ทำทันทีไม่ผัดวันประกันพรุ่งไม่วางแผนแล้วนั่งเฉยเพราะถ้าไม่ทำทันทีตามแผนที่วาดไว้ ฝันที่วาดไว้แต่เบื้องต้นก็ไม่อาจเกิดขึ้นจริงได้

การสร้างครอบครัวที่เข้มแข็งนั้น สมาชิกของครอบครัวต้องศึกษาความรู้พื้นฐานสำหรับพัฒนาครอบครัว ได้แก่

๑. การเลือกคู่ครองคุณภาพ
๒. การใช้ชีวิตคู่อย่างมีความสุขและรับผิดชอบ
๓. เรียนรู้วิธีการเลี้ยงดูบุตรที่ดีและมีคุณภาพ
๔. การปลูกฝัง ค่านิยม เจตคติที่ดีแก่บุตรธิดา
๕. การสร้างความสุขให้แก่ครอบครัว

ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมสถาบันแรกที่มีบทบาทและอิทธิพลต่อการพัฒนาศักยภาพแห่งตนของสมาชิกในครอบครัวครอบครัวที่มีคุณภาพจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาความมั่นคงของประเทศชาติ และการปฏิรูปประเทศจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องมีสถาบันครอบครัวที่เข้มแข็งและมั่นคงไม่อ่อนแอด้วยครอบครัวเป็นหน่วยหรือองค์กรของรัฐที่สำคัญ. รัฐจะต้องดูแลและทำให้สถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็งและมั่นคง รัฐต้องจัดให้มีการศึกษาจิตวิทยาครอบครัวสำหรับผู้ที่สร้างครอบครัว รัฐต้องทำนุบำรุงครอบครัวให้มีความเข้มแข็ง ความรักความเข้าใจในครอบครัวจะทำให้เกิดความอบอุ่นและให้ภูมิคุ้มกันแก่สมาชิกเด็กและเยาวชนที่ถือกำเนิดในครอบครัวนั้นให้เป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของสังคมต่อไปในอนาคตและด้วยการที่ครอบครัวเป็นองค์กรของรัฐที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการพัฒนาเด็กและเยาวชนของประเทศชาตินั่นเอง

บรรณานุกรม

ไกรยุทธ ธีรตยาคีนันท์. แนวพระราชดำริด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.

กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา และฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

ธีระพร อูวรรณโณ. คุณธรรมจริยธรรมของคนในสังคมไทยที่ต้องเสริมสร้าง. บรรยายในการประชุมของ

คณะกรรมการศึกษาและพัฒนาความรู้ทางจิตวิทยาและสังคม เมื่อ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖. ในรวม

บทความความรู้ทางจิตวิทยาและสังคม : วิเคราะห์และสังเคราะห์ (เล่มที่ ๔, หน้า ๔-๑๐). โดย

คณะกรรมการศึกษาและพัฒนาความรู้ทางจิตวิทยาและสังคม กองธรรมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสภา, ๒๕๕๗. (อัดสำเนา)

พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. การพัฒนาคนที่มีคุณภาพของสังคมไทย. เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ ราชบัณฑิตยสถาน.

_____ จิตวิทยาครอบครัว (พิมพ์ครั้งที่ ๖). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, ธีระพร อูวรรณโณ, เพ็ญพิไล ฤทธาคนานนท์, สุภาพรรณ โคตรจรัส, คัดนางค์

มณีศรี, & พรณระพี สุทธิวรรณ. การศึกษารูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของคนไทยกับ

กระบวนการทางสังคมประกิตของครอบครัวในปัจจุบันที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ. กรุงเทพมหานคร :

ผู้แต่ง, ๒๕๔๕. (อัดสำเนา). สืบค้นเมื่อ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖ จาก

<http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/12565>

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔.** บริษัทศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด

(มหาชน) กรุงเทพมหานคร : ผู้แต่ง.

(ร่าง) พุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๗๙) ยุทธศาสตร์ที่ ๓.

(ร่าง) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ๒๔ มกราคม ๒๕๖๑

คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์.

<http://www.nesob.go.th>

Baumrind, Diana. Current Patterns of Parental Authority. **Developmental Psychology**

Monograph 4 No. 1 Part 2 (1971) : 1-103.

Mead, Margaret. "Marriage in two steps" **the Family in Search of future** (Edit) Robert A. One

N.Y. : Appleton Century crofis Modify. Corp 1970 p. 75-84.

Queen, SA. Habenstein, RW. **The Family in Various Culture.** NY : JBcrppin Colf.Co 1969.